

Тема 5. «Рахунки бухгалтерського обліку і подвійний запис»

План теми:

- 5.1 Бухгалтерські рахунки, їх побудова
- 5.2 Класифікація бухгалтерських рахунків
- 5.3 Використання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій
- 5.4 Сутність подвійного запису як елементу методу бухгалтерського обліку

Ключові терміни: сутність бухгалтерських рахунків; класифікація рахунків відповідно до Балансу (активні і пасивні, балансові і позабалансові); початкові/кінцеві сальдо та їх визначення; дебетові і кредитові обороти; розширена класифікація рахунків; План рахунків бухгалтерського обліку та Інструкція щодо його застосування; використання подвійного запису

Література до теми: 8, 9, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27

5.1. Бухгалтерські рахунки, їх побудова

Бухгалтерський баланс не пристосований для поточного відображення господарських операцій. Тому для цього застосовують *рахунки бухгалтерського обліку* — спосіб групування господарських операцій за економічно однорідними ознаками з метою систематичного контролю за наявністю та зміною ресурсів і джерел їх формування у процесі господарської діяльності.

За формою бухгалтерський рахунок — це таблиця, лівий бік якої називається «дебет» (лат. — «він винний»), правий — «кредит» (лат. — «він вірить»).

По відношенню до Балансу рахунки, в першу чергу, поділяються на активні і пасивні.

Кожний активний/пасивний рахунок має таку структуру: назва рахунку, залишки на початок періоду (початкове сальдо), оборот (надходження чи вибуття коштів — це їх рух), залишки на кінець періоду (кінцеве сальдо).

Відкрити рахунок означає вписати в нього суму початкового залишку, який називається "сальдо". Його записують з того боку рахунка, де цей об'єкт обліку відображається у Балансі: збільшення активів, відповідно, відображають за дебетом, а збільшення капіталу та зобов'язань — за кредитом. *Сальдо кінцеве* — це різниця між початковими залишками за дебетом (чи кредитом) рахунку з урахуванням змін (оборотів) на рахунку протягом звітного періоду, рис. 5.1.

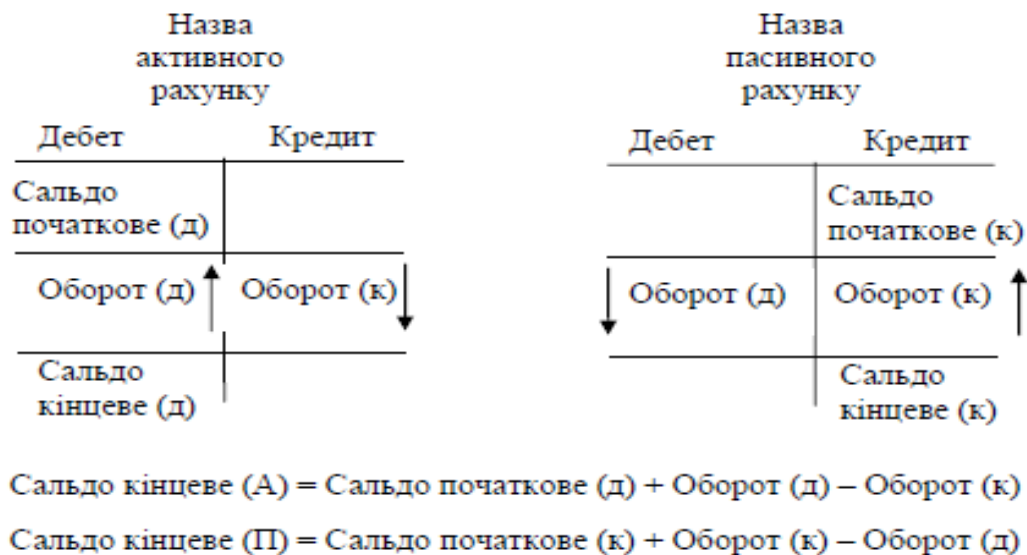


Рис. 5.1 — Структура активних і пасивних рахунків та визначення їх кінцевих сальдо

Дебетова частина активних рахунків використовується для відображення збільшення сум по них, тоді як кредитова частина цих рахунків застосовується виключно для відображення витрачання коштів по них. У пасивних рахунків все відбувається навпаки, див. рис. 5.1.

Якщо сальдо кінцеве на будь-якому рахунку дорівнюється «0», то кажуть про «закриття» цього рахунку.

Таким чином, активні і пасивні рахунки побудовані в бухгалтерському обліку за «дзеркальним» принципом.

5.2. Класифікація бухгалтерських рахунків

Класифікація рахунків бухгалтерського обліку дає змогу ясно зрозуміти зміст рахунків, забезпечує чітке користування ними у практичній роботі, рис. 5.2.

Одним з найбільш значущих є *групування бухгалтерських рахунків за ступенем їхньої деталізації: синтетичні та аналітичні.*

Синтетичні рахунки — це балансові рахунки, що узагальнюють облік господарської діяльності підприємства. Вони призначені для обліку інформації в узагальненому вигляді, в грошовому вимірнику.

Для детальної характеристики об'єктів бухгалтерського обліку синтетичних рахунків не вистачає: для цього використовуються *аналітичні рахунки*, які відкриваються до синтетичних рахунків, та у яких, окрім грошового вимірника, використовуються також й інші (натуральні й трудові) вимірники.

Класифікація рахунків по відношенню до бухгалтерського балансу диктує структуру рахунків, пов'язує їх з класифікацією об'єктів і вказує відповідність до статей балансу: активні, пасивні або активно-пасивні.

Групування господарських засобів та їх джерел, господарських процесів та результатів діяльності здійснюється відповідно до їх економічного змісту. Тож, *класифікація бухгалтерських рахунків за економічним змістом* показує, що обліковується на даному рахунку, які об'єкти бухгалтерського обліку відображаються на ньому, тобто надає відомості, що характеризують стан і зміни об'єкта, який обліковується, рис. 5.3 і 5.4.

Не менш значущою є також і *класифікація рахунків за призначенням і структурою*, яка відображає зміст записів у дебеті/кредиті рахунка і залишку по ньому, тобто показує, для яких потреб призначені ті чи інші рахунки та як вони побудовані, рис. 5.5. За цією класифікацією виділяють п'ять груп рахунків: основні; операційні; регулюючі; результативні; позабалансові.

Як відбувається групування рахунків за Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій в Україні розглянемо детальніше далі.

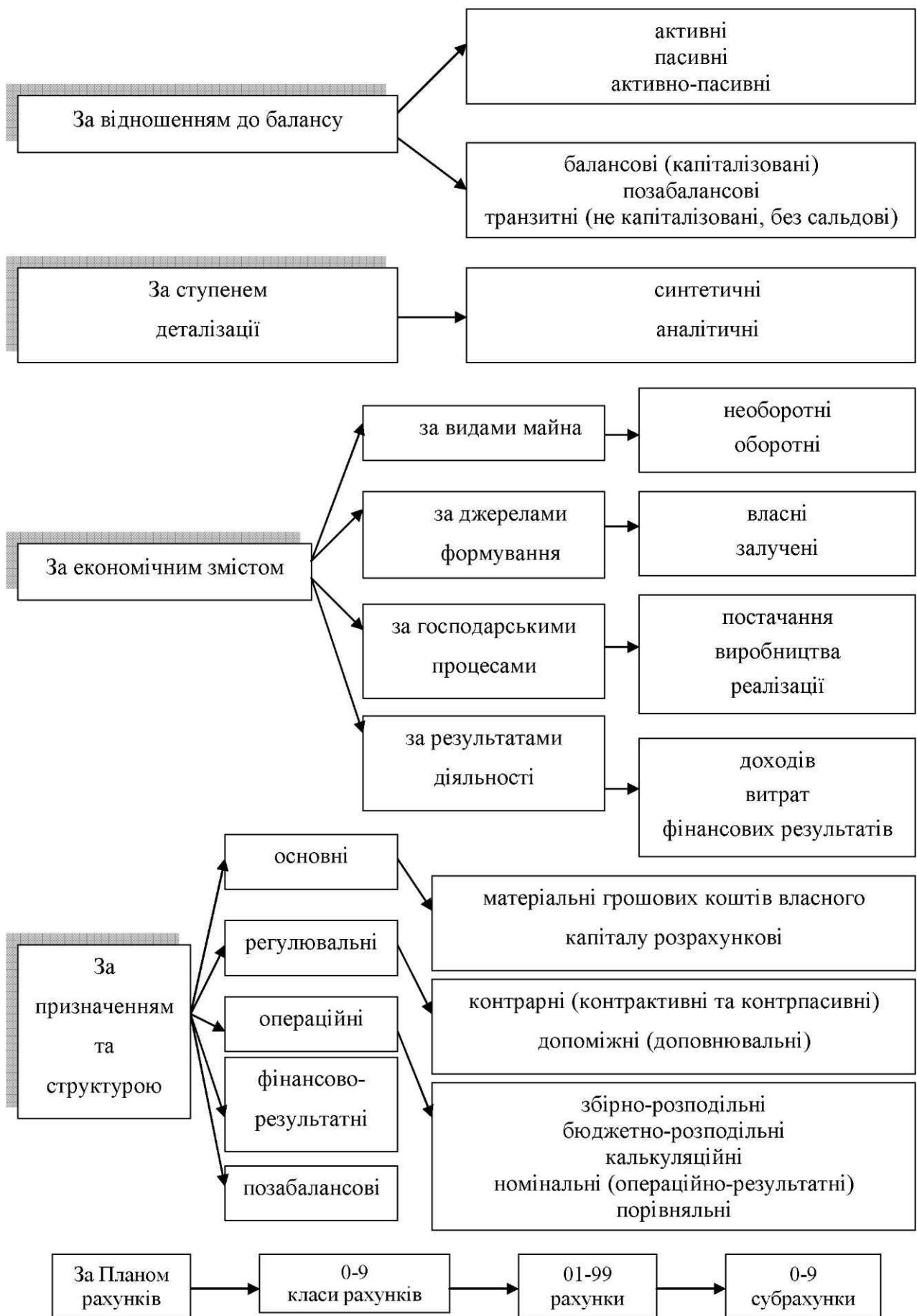


Рис. 5.2 — Загальна класифікація рахунків у бухгалтерському обліку

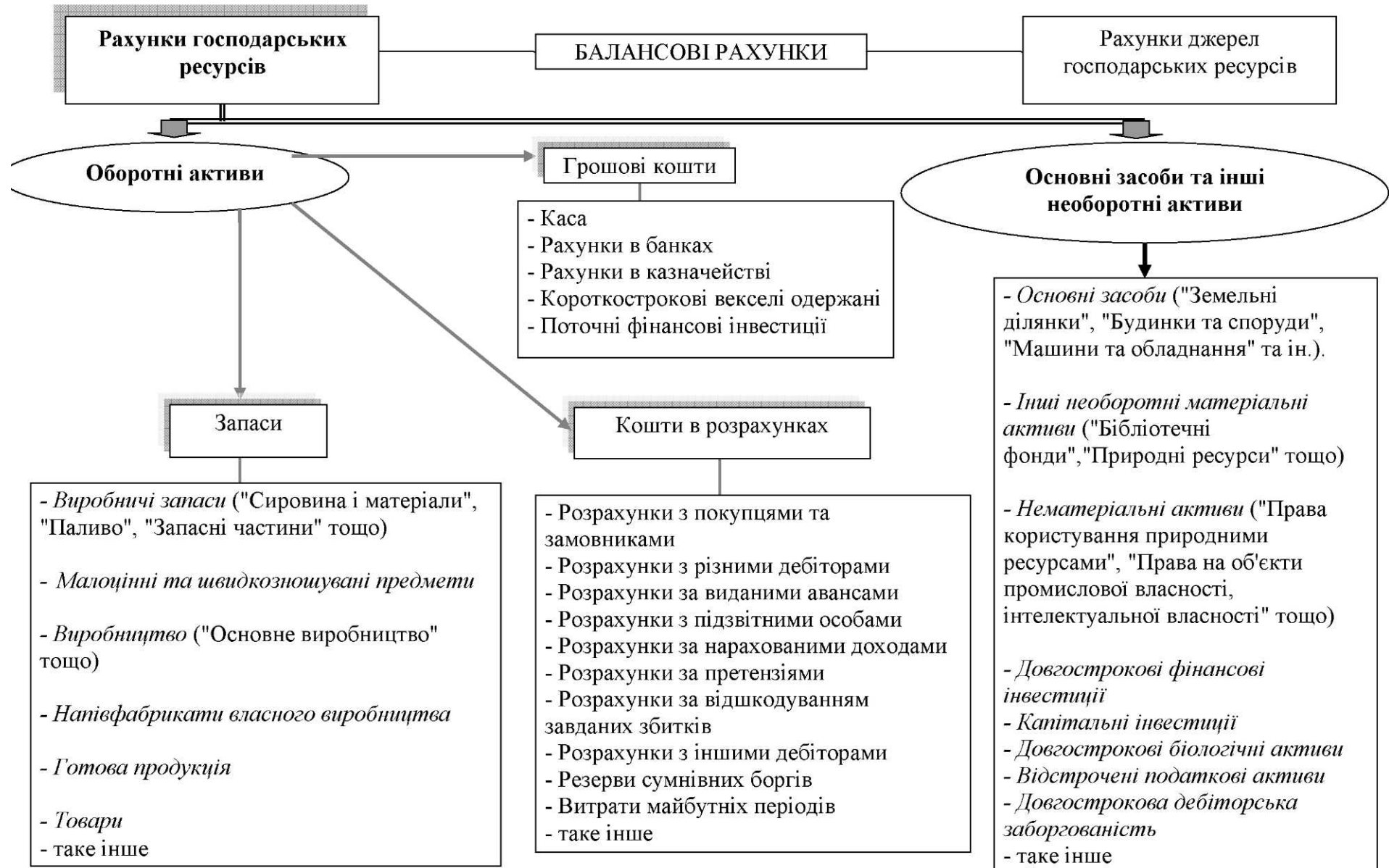


Рис 5.3 — Класифікація рахунків бухгалтерського обліку за економічним змістом: ресурси

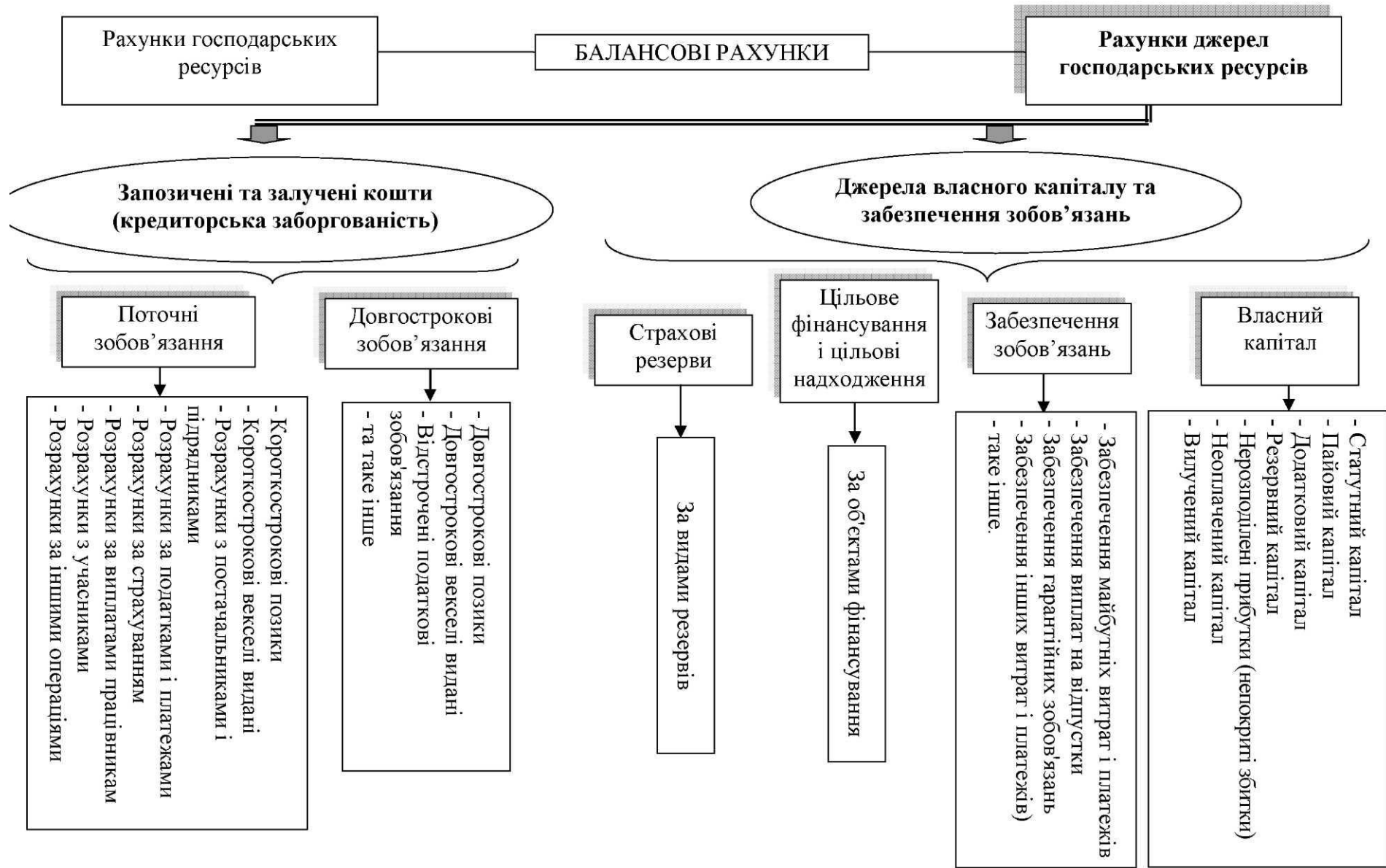


Рис 5.4 — Класифікація рахунків бухгалтерського обліку за економічним змістом: джерела ресурсів

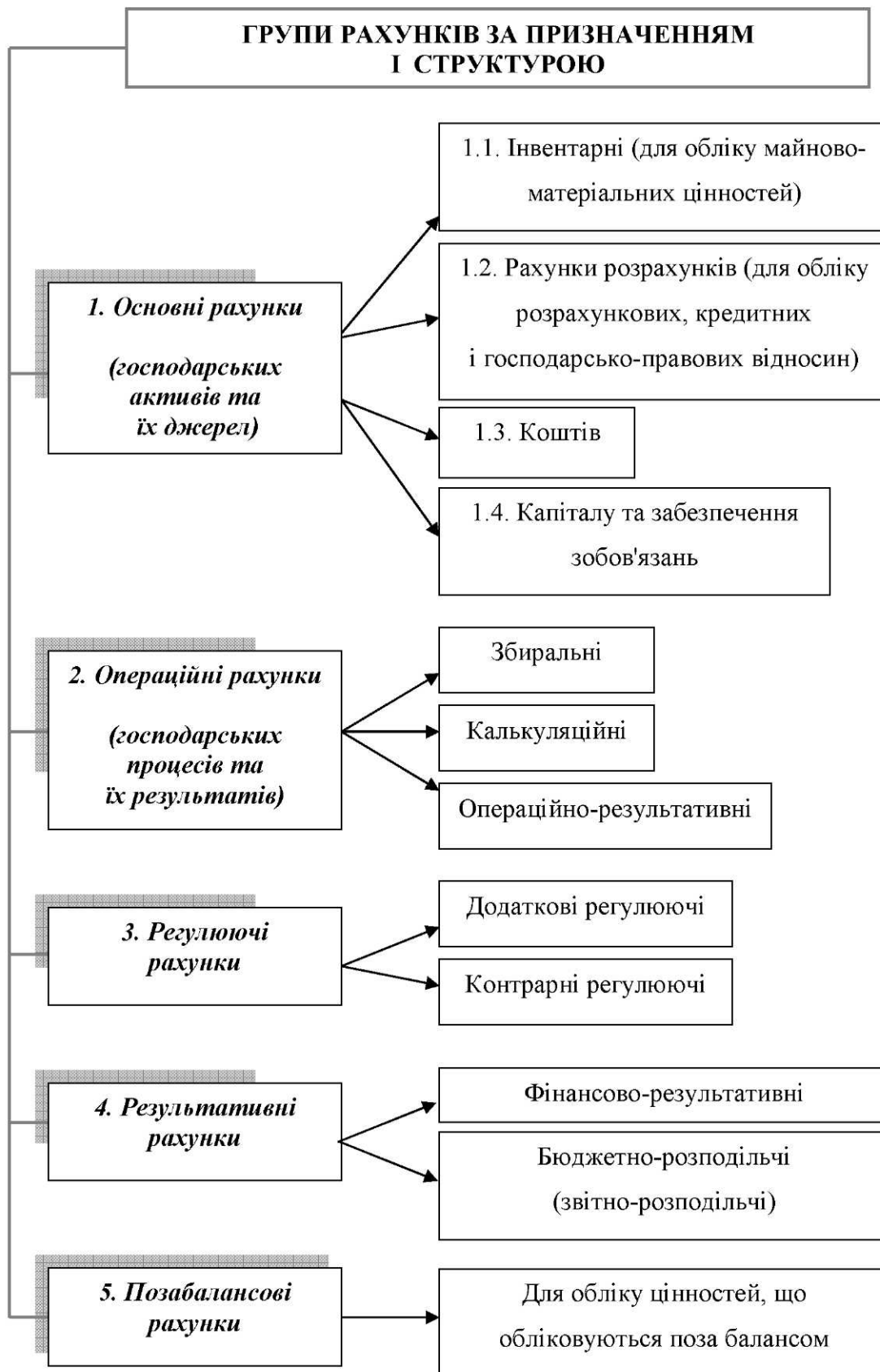


Рис. 5.5 — Рахунки бухгалтерському обліку за призначенням і структурою

Рахунок - це такий прийом створення доказу бухгалтерського обліку, завдяки якому пізнаються стан і зміни стану кожного господарського факту

За своєю формою бухгалтерський рахунок - це таблиця, яка має дві сторони.

Лівий бік рахунку прийнято називати *дебетом*, правий - *кредитом*.

Виходячи з балансового узагальнення, де розглядалися поняття «Актив» і «Пасив», рахунки і зміни на них можна представити у такому вигляді:

Поняття «дебет» і «кредит» у балансовій інтерпретації

Баланс					
Актив		=	Пасив		
Рахунок «Активний»			Рахунок «Пасивний»		
Стан	Зміни		Стан	Зміни	
	«+» дебет	«-» кредит		«-» дебет	«+» кредит

Дебет в активі - це збільшення,
Кредит в активі - це зменшення,

Дебет в пасиві - це зменшення
Кредит в пасиві - це збільшення

На рахунках записують:

По кожному рахунку показують початковий розмір господарських засобів на початок звітного періоду (береться з балансу). Цей залишок називають *початковим сальдо*.

Періодично на рахунках підсумовують обсяги здійснених протягом місяця операцій. Ці підсумки називаються *оборотами*.

Розрізняють дебетовий і кредитовий обороти. *Оборот по дебету* - це сума господарських операцій за звітний період по дебету. *Оборот по кредиту* - це сума господарських операцій за звітний період по кредиту.

В кінці місяця визначають новий залишок з урахуванням здійснених за місяць операцій. Цей залишок називається *кінцевим сальдо*.

У бухгалтерському обліку існують рахунки *Активні* і *Пасивні*.

Активні рахунки призначені для обліку ресурсів, вони відображають зміст активної частини бухгалтерського балансу.

Пасивні рахунки служать для обліку власного капіталу та зобов'язань.

Структура рахунків

Активний рахунок

Найменування рахунку

Дебет

Кредит

Номер операції	Кореспондуючий Рахунок	Сума, Грн.	Номер операції	Кореспондуючий Рахунок	Сума Грн.
Сальдо початкове (Сп)		100			
Збільшення активів (+)			Зменшення активів (-)		
1)	Постачальники	90	3)	Виробництво	100
2)	Постачальники	20	4)	Адміністративні витрати	100
Оборот по дебету (Од)		110	Оборот по кредиту (Ок)		100
Сальдо кінцеве (Ск)		110			

$$Ск = Сп + Од - Ок$$

Пасивний рахунок

Найменування рахунку

Дебет

Кредит

Номер операції	Кореспондуючий Рахунок	Сума	Номер операції	Кореспондуючий Рахунок	Сума
			Сальдо початкове (Сп)		100
Зменшення пасивів (-)			Збільшення пасивів (+)		
3)	Поточний рахунок	100	1)	Матеріали	90
4)	Поточний рахунок	20	2)	Паливо	20
Оборот по дебету (Од)		120	Оборот по кредиту (Ок)		110
			Сальдо кінцеве (Ск)		90

$$Ск = Сп + Ок - Од$$

За способом групування і узагальнення облікових даних бухгалтерські рахунки поділяються на *синтетичні* і *аналітичні*.

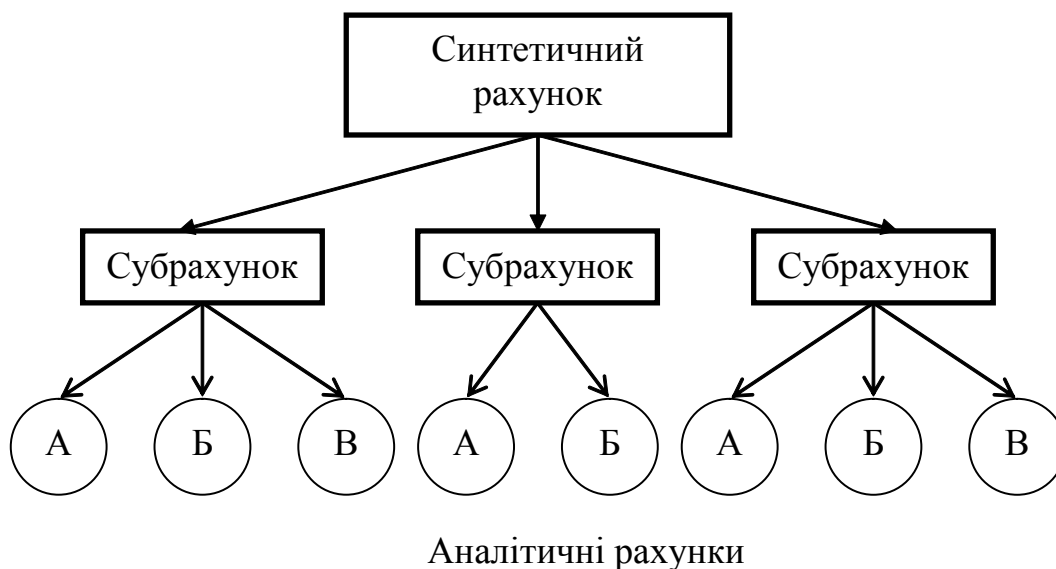
Синтетичні рахунки - це балансові рахунки, що узагальнюють облік господарської діяльності підприємства.

Для детальної характеристики об'єктів бухгалтерського обліку використовують *аналітичні рахунки*. В аналітичних рахунках крім вартісного вимірника використовують натуральні і трудові.

Між синтетичними і аналітичними рахунками існує взаємозв'язок:

Для більшої деталізації до синтетичного обліку нерідко вводяться *субрахунки*. Субрахунок - це синтетичний рахунок другого порядку.

Взаємозв'язок синтетичного та аналітичного обліку



5.3. Використання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій

Бухгалтерський облік є своєрідною мовною інформаційною системою. Тож, як мовний засіб, він повинний бути зручним і компактним. Для цього, усі рахунки, які застосовуються у бухгалтерському обліку, повинні бути уніфіковані, а їхні назви — закодовані. Це можливо завдяки використанню відповідного класифікатора, який є одночасно й шифратором інформації щодо рахунків, — Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (далі, План рахунків).

План рахунків — це систематизований перелік найменувань і кодів рахунків і субрахунків бухгалтерського обліку, які використовують для відображення діяльності підприємства, установи, організації.

План рахунків бухгалтерського обліку використовують усі суб'єкти, що здійснюють господарську діяльність. Однак, банківські та бюджетні установи через наявні галузеві особливості використовують специфічні Плани рахунків.

Він складається з 10 класів рахунків, з яких 9 класів є балансовими рахунками (1 "Необоротні активи"; 2 "Запаси"; 3 "Кошти, розрахунки та інші активи"; 4 "Власний капітал та забезпечення зобов'язань"; 5 "Довгострокові зобов'язання"; 6 "Поточні зобов'язання"; 7 "Доходи і результати діяльності"; 8 "Витрати за елементами"; 9 "Витрати діяльності"), а останній «0» — позабалансові рахунки.

Усі синтетичні рахунки в ньому мають двозначний код, а субрахунки до них — трьохзначну систему кодування. Синтетичні рахунки є рахунками першого порядку, субрахунки — другого. Перша цифра коду визначає клас рахунків, друга — порядковий номер синтетичного рахунка у класі рахунків, третя — порядковий номер субрахунка.

5.4. Сутність подвійного запису як елементу методу бухгалтерського обліку

Метод подвійного запису полягає в одночасному відображенні суми господарської операції за дебетом одного балансового рахунку й кредитом іншого (тобто, утворюється бухгалтерське проведення):

Дебет — рахунок А 1

=- Сума господарської операції .

Кредит — рахунок В

Це впливає з двоїстого характеру кожної операції.

Виключення складає відображення операцій на позабалансових рахунках: кожна операція відображається тільки за дебетом (чи кредитом) лише одного позабалансового рахунка. Характерною рисою позабалансових рахунків є їх належність до складу активів, капіталу, зобов'язань, доходів, витрат та результатів діяльності підприємства. Вони використовуються виключно для відображення чужого майна або чужих зобов'язань.

Щоб скласти бухгалтерські проведення за господарськими операціями слід використовувати не тільки План рахунків бухгалтерського обліку, але й Інструкцію щодо застосування Плану рахунків [8; 9].

Кожна господарська операція відображається на двох або більше рахунках. Запис робиться по дебету одного рахунку і кредиту другого рахунку в одній і тій же сумі.

Бухгалтерським записом (проведенням) називають визначення рахунків, що дебетуються і кредитуються, і суми відображеної в обліку операції.

Взаємозв'язок рахунків, що виникає внаслідок відображення на них господарських операцій подвійним записом, називається *кореспонденцією рахунків*, а самі рахунки - *кореспондуючими*.

Всі господарські факти (операції) необхідно зареєструвати під певним номером у журналі господарських фактів.

Журнал реєстрації господарських фактів

№ п/п	Зміст запису	Сума грн.	Кореспондуючі рахунки	
			дебет	кредит

Для того щоб визначити на яких рахунках необхідно зробити запис, розглянемо методику складання бухгалтерського проведення:

Методика складання бухгалтерського проведення:

Для того щоб скласти бухгалтерське проведення та правильно визначити кореспондуючі рахунки, необхідно послідовно виконати такі «ходи мислення»:

1. У чому полягає економічний зміст господарського факту (явища або процесу), тобто операції. (Що сталося в господарстві ?)
2. Визначити об'єкти господарювання, які залучені до операції її змістом (засоби, джерела, процеси, тощо)
3. Визначити характер об'єктів за двоїстою (балансовою) характеристикою (актив чи пасив)
4. Визначити характер зміни об'єктів («+» або «-»)
5. Скласти бухгалтерське проведення - «дебет» і «кредит».

Залежно від кількості кореспондуючих рахунків бухгалтерські записи можуть бути *простими і складними*.

Простим називають такий бухгалтерський запис, при якому один рахунок дебетують, а другий кредитують на ту саму суму, тобто якщо кореспондують між собою тільки два рахунки.

Складним називають такий бухгалтерський запис, при якому дебетують кілька рахунків і на загальну суму записів по дебету кредитують один рахунок, або навпаки.

Узагальнення даних поточного обліку

Узагальнення даних поточного обліку здійснюється в три етапи:

➤ Етап 1 - виконується взаємоперевірка даних поточного обліку за повнотою відображення господарських операцій у журналі реєстрації.

➤ Етап 2 - проводиться взаємна перевірка даних аналітичних та синтетичних рахунків методом взаємної перевірки сальдо рахунків на початок та кінець місяця і оборотів рахунків за дебетом та кредитом.

➤ Етап 3 - узагальнюються дані рахунків у сальдовому балансі (в оборотній відомості)

Оборотні відомості складаються як по синтетичних, так і по аналітичних рахунках. В них показують обороти на рахунках за звітний період, а також стан засобів та їхніх джерел на початок і кінець звітного періоду (стан та зміни стану).

Оборотна відомість за аналітичними рахунками

Назва аналітичного рахунку	Одиниці вимірювання	Ціна	Залишки на початок		Обороти за місяць				Залишки на кінець	
					Дебет		Кредит			
			кількість	сума	кількість	сума	кількість	сума	кількість	сума
Разом										

Оборотна відомість за синтетичними рахунками

Назва рахунків	Залишки на початок місяця		Обороти за місяць		Залишки на кінець місяця	
	Актив	Пасив	Дебет	Кредит	Актив	Пасив
Основні засоби	4000		-	-	4000	
Матеріали	1000		2000	700	2300	
Незавершене виробництво			700		700	
Поточний рахунок	2000		500	1100	1400	

Назва рахунків	Залишки на початок місяця		Обороти за місяць		Залишки на кінець місяця	
Статутний фонд		10000				10000
Невнесений капітал		-3000				-3000
Зобов'язання перед постачальниками			1100	2000		900
Зобов'язання перед банком				500		500
Разом	7000	7000	4300	4300	8400	8400

Оборотна відомість на рахунках синтетичного обліку має велике контрольне значення для перевірки правильності і повноти записів на рахунках. Вона ґрунтується на трьох парах рівних підсумків :

- рівність підсумків залишків по дебету і кредиту рахунків на початок звітного періоду (це зумовлено рівністю підсумків активу і пасиву балансу, який є основою для запису початкових залишків на активних і пасивних рахунках)
- рівність підсумків дебетових і кредитових оборотів за звітний період (це зумовлено подвійним записом операцій, згідно з яким по кожній операції на дебет і кредит різних рахунків записують однакові суми)
- рівність підсумків дебетових і кредитових залишків на кінець звітного періоду (це зумовлено двома попередніми рівностями).

Оборотну відомість за синтетичними рахунками використовують для складання балансу на наступну звітну дату (на перше число місяця).

Кінцеві залишки переносять в баланс, в якому дебетові залишки записують в актив, а кредитові - в пасив.